

prævaluerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, et dormiebat sopore gravi, tanquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed a sopore illo excitatus potentiam suam in Philisteos mirifice demonstravit. Dicitur autem Deus dormire metaphorice, quando ita se gerit, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui: et dicitur dormire, ut crapulatus a vino, quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ita alte dormiat, ut non advertat injurias maximas contra se fieri, qualis injuria fuit captivitas arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietas itaq; explicent, ut sensus sit, Deum excitatum a somno potenter et furiose egisse in adversarios, ut solent ebrii, qui valentissimi et audacissimi sunt, cum non advertant quid faciunt. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imo debilitat potius; et qui a somno exsurgunt, non surgunt ebrii, sed sobrii: maneat ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. « Et percussit inimicos suos in posteriora: » inmisit enim mortuum gravissimum, et pudendum « in posteriora » corporis Philistinorum, ac, ut Scriptura loquitur, « in secretiore parte natium, » ut simul cruciarentur dolore et rubore, ut legitur lib. I Reg. cap. v: « Opprobrium sempiternum dedit illis; » quia providentia Dei fecit, ut ipsi Philistæi anos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam mortis pudendi, quo Deus illos affecerat, I Reg. cap. vi. « Et tabernaculum Joseph, » id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo servabatur arca, esse in Silo, quæ est civitas in tribu Ephraim, qui filius erat Joseph. « Et tribum Ephraim non elegit, » id est, constitutus regnum in populo suo, non elegit regem ex tribu Ephraim, quæ erat una ex duobus tribubus Joseph, et quidem numerosissima et potentissima. « Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dicitur: » id est, elegit tribum Juda, ex qua daret populo suo principes; et elegit montem Sion, in locum tabernaculi, et postea templi, in quo servaretur arca, et fierent sacrificia. « Et edificavit sicut unicornium sacrificium suum in terra, quam fundavit in secula, » id est, edificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum quasi cornu monocerotis. Hæc est parabola præcipua, et proposita, sive ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit; neque enim sanctuarium Testamenti veteris fuit firmum, ut cornu monocerotis, nisi in typo sanctuarii Testamenti novi; neque mons Sion, aut Jerusalem fuit terra fundata in secula, cum brevi eversa fuerit, nisi in figura Ecclesie christiane, « adversus quam porte inferi non prævalent, » Matth. xv; et cuius religio et sacramenta non mutabuntur usque ad mundi consummationem. Vox

unicornium, græce μονοκερας, in hebræo legitur ראם ramim, quod significat excelso: sed Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt ramim, sed remim, quod monocerotes, id est, bestias, quæ solum unum cornu, sed firmissimum et robustissimum gerunt, et sine dubio hæc est vera lectio: « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post factantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et heres hereditatem suam. » Omisit Propheta regem in Saulis, et quia modicum duraturum erat, et quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi: sed regnum Davidis posuit, qui Christi figuram gerebat, et ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo David servum suum, et sustulit eum de humili loco, ne forte ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. « Sustulit, inquit, de gregibus ovium, » id est, de officio et munere pastoris, quod reipsa exercebat, cum oves factas sequeretur. « Pascere Israel servum suum, et Jacob hereditatem suam, » id est, trauituli de ministerio pascendi oves, ad ministerium pascendi homines: præposuit enim illum regem populo suo, et hereditati sue, quæ Israel et Jacob appellatur. In hebræo habetur: Jacob populum suum, non ut nos habemus, « servum suum. » Aliqui suspicantur Septuaginta Interpretes vertisse, לא, non servus. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse אבדו abado, servum suum, et postea successu temporis a sciolis mutatum in אבדו abadmo, populum suum? In sensu nulla est dissensio. Populus enim israeliticus est populus Dei, et servus Dei dici potest. « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum operum, » id est, optimam fuisse divinam electionem eventus probavit. David enim pavit, et rexit populum Dei in innocentia cordis et sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor purum et immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quam prodesse; pascebat oves, non ut suas, sed ut homini sui; ut minister, non ut herus: in sapientia manuum, ut David loquitur: « in intellectibus operum, » quia considerate agebat, quicquid agebat: non temere, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiam utcumque Davidi conveniunt, absolute tamen, et perfecte non nisi Christo conveniunt. Alioquin non repheanderetur in Scriptura David, quod uxorem alienam conceperit, quod adulterium et homicidium perpetraverit, quod populi in sine causa numerari voluerit, quod Mphiliseto vauditium damnaverit, et bona ipsius imprudens autumnatori donaverit. Christus autem vere innocens corde, et sapiens in opere fuit: « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I Petri, cap. ii. Quique aucter dicere poterat: « Quis ex vobis arguet me de peccato? » Joan. viii.

V. v. — 1. Psalmus Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in pomorium custodiam.

2. Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cæli; carnes sanctorum tuorum bestis terra.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem: et non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo, Domine, irasceris in finem: accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non novaverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt:

7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.

8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum: cito anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis.

9. Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. 11. Intreant in conspectu tuo gemitus competitorum.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiamus laudem tuam.

Argumentum. — Deset templi profanationem et civitatis ruinam, oraque Jovam, ut iram suam a populo suo ad hostes converterat. « Compositum existimamus expugnata a Chaldeis urbe Hierosolymitam, in quod tempus tum reliqua omnia, tum quæ vers. 4 et 13 habentur, conveniunt, ut quæ aptissime intelligantur de Idumæis, coll.

V. s. h. — Canticum [h. Psalmus] Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in acervos [al. acervis] lapidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum escam [al. escas] volatilibus cæli: carnes sanctorum [h. misericordium] tuorum bestis terra.

Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem: ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furorem tuum super gentes, quæ non cognoverunt te, et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob, et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatum nostrarum veterum: cito [h. festina] occipent nos misericordie tuæ, quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster, propter gloriam nominis tui, [al. ad. et] libera nos: et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent gentes, ubi est Deus eorum? nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingreduatur coram te gemitus vincitorum in magnitudine brachii tui: relinque filios interitus.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos enim populus tuus, et oves pascuæ tuæ confitebimur tibi in sæculum: et generatione et generatione narrabimus laudem tuam.

Ps. CXXXVII, 7. Scriptum autem videtur, quom Chaldei et qui cum ipsis stabant, tempum profanare **Maurore**. Strophae duae: vers. 1-4, calamitatis descriptio; 5-12, preces, post quas conclusio vers. 18.

1. Carmen Asaphi.

- Deus, venerunt gentes in haereditatem tuam,
polluerunt templum tuum sanctum,
fecerunt Hierosolymam ruinas.
2. Dederunt cadaver servorum tuorum
cibum avibus caeli,
carnem piorum tuorum bestiis terrae.
3. Effuderunt sanguinem eorum, instar aquae,
circum Hierosolyma, nec fuit, qui sepeliret.
4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris,
irrisio et ludibrium circumjacentibus nostris.
5. Quousque, Jova, irascere perpetuo,
ardebit instar ignis indignatio tua?
6. Effunde iram tuam in gentes quae non norunt te,
et in regna quae nomen tuum non invocant.
1. Nam voravit *hostis* Jacobum,
et habitationem ejus vastant.
8. Ne memineris nobis (contra nos) culpae majorum (patrum),
festinanter obviam nobis veniant miserationes tuae,
nam exhausti (tenuis) sumus vehementer.
9. Adjuva nos, Deus salutis nostrae,
propter honorem nominis tui,
et eripe nos, et condona peccata nostra
propter nomen tuum.
10. Cur dicant populi: « Ubi est Deus eorum? »
Appareat *Deus* inter gentes coram oculis nostris,
et simul appareat ultio sanguinis servorum tuorum effusi.
11. Veniat in conspectum tuum gemitus devincti (populi tui),
secundum magnitudinem brachii tui superstites fac filios mortis.
12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum,
probrum eorum, quo affecerunt te (vers. 10), Domine.
13. Et nos populus tuus et grex pascui tui,
celebrabimus te in perpetuum,
per omnes aetates narrabimus laudes tuas.

NOTE.

Vers. 2. Bestiis: 3 parag., ut Ps. 1, 10. Haec intelligi possunt, sive de caede magna, quam sunt omnia cadavera sepeliri; sive de crudelitate hostium, qui non passi fuerint ea sepeliri. *Festinanter*, propr. *festina*. — Vers. 10. Alii, *appareat inter.... ultio*, etc. — Vers. 11. *Filios morti destinatos*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

De hoc titulo nihil dicendum occurrit. Argumentum est deploratio calamitatis, quae accidit Hebraeis sub Antiocho, et ceteris regibus tempore Machabeorum, ut communiter docent S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et multi recentiorum; et ipse etiam auctor libri Machabeorum primi cap. vii, allegat hunc Psalmum, tanquam vaticinium earum calamitatum. Potest tamen accommodari idem Psalmus, ut enim accommodat S. Augustinus, ad persecutiones quas passa est Ecclesia a regibus et imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus hebraici, graeci et latini, et totus Psalmus facillimus est.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DEUS, VENERUNT GENTES IN HAEREDITATEM TUAM, POLLUERUNT TEMPLUM SANCTUM TUUM: POSUERUNT JERUSALEM IN POMORUM CUSTODIAM.

Alloquitur Propheta Deum, et in persona populi Dei, qui futurus erat tempore Machabeorum, conqueritur de vastatione templi et civitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, non ut eum doceat, quasi ignorantem, cum potius ab eo sibi revelata didicerit, sed ut hac commemoratione moveat ipse se ad orandum ardentius. « Deus, inquit, venerunt gentes, » pagani videlicet idololatrae, « in haereditatem tuam, » id est, in eam civitatem et provinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Haereditas enim et possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde ad quid venerint gentes in haereditatem Dei: « Polluerunt, inquit, templum sanctum tuum. » Quod factum est sub Antiocho, ut dicitur lib. I *Machab.* cap. 1; tunc enim idolum in templo collocatum est, et altaria profanata, atque idolis consecrata. « Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, » id est, ipsam regiam civitatem adeo desolaverunt, ut non videretur amplius civitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quae eriguntur ad custodiam pomorum in hortis, aut vineis, et pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. I *Machab.* cap. iii, ubi sic legitur: « Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum. » Vox hebraea *דש*, pro qua habemus, *pomorum custodiam*, significat vastationem, desolationem, desertum, et similia. Sed Interpretes Septuaginta, ut rem declararent per similitudinem, dixerunt: « In pomorum custodiam. » S. Hieronymus vertit, *in acervum lapidum*. Sed melior videtur interpretatio prior quam latinus Interpres secutus est. Civitas enim reducitur in acervum lapidum, quando omnino destruitur, et lapides domorum in locum unum colliguntur; at Jerusalem non ita funditus eversa fuit, ut habitari non posset: sed muri dejecti fuerunt, et civitas ex parte incensa, et habitatores fugati, ut

habetur lib. I *Machab.* cap. i. Sed tamen adhuc retinebat formam civilitatis, et habitari potuisset, ut colligitur ex eodem lib. I, cap. iii et iv; proinde rectius comparatur pomorum custodiae, id est, tugurio semiduro et deserto, quam acervo lapidum.

2. POSUERUNT MORTICINA SERVORUM TUORUM ESCAS VOLATILIBUS CAELI, CARNES SANCTORUM TUORUM BESTIIS TERRAE.

3. EFFUDERUNT SANGUINEM EORUM, TANQUAM AQUAM IN CIRCUITU JERUSALEM, ET NON ERAT QUI SEPELIRET.

Deploravit vastationem templi et civitatis; nunc deplorat caedem hominum et barbariem, ac feritatem hostium, qui cadavera sepeliri non patientur. « Posuerunt, inquit, morticina, » id est, cadavera, occisorum Judaeorum, non dederunt sepulture; sed exposuerunt in escam corvis et canibus. Morticina proprie dicuntur cadavera eorum, qui morbo intereunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadavera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur quae sint illa morticina, cum additur: « Effuderunt sanguinem eorum, » id est, « servorum tuorum, » sive « sanctorum tuorum, » id est, hominum tibi sacrificarum per fidei professionem: « in circuitu Jerusalem tanquam aquam, » id est, magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo; « et non erat qui sepeliret, » et ideo relinquuntur cadavera illa avibus caeli et bestiis terrae. Hoc impletum est, tum in aliis multis, tum potius solum in illis sexaginta viris primariis, quos una die curavit occidi Alcimus prope Jerusalem, ut dicitur lib. II *Machab.* cap. vii. Ibi enim citatur hic versiculus, ubi caedes illorum describitur.

4. FACTI SUMUS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS: SUBSANNATIO, ET ILLUSIO HIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT.

Deplorat nunc etiam infamiam quae ex perse-

cutione illa est secuta. « Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis nostris, » id est, vicinis regni Judeorum, Moabitum, Ammonitarum et aliarum gentium, que despiciebant et irridebant Hebræos, ut homines imbelles et contemptibiles.

5. USQUEQUO, DOMINE, «ASCENSUS IN VINEM? AGNEDATUR VELUT IGNIS FUROR TUUS?»

Videbat Propheta iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, ut videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideo in persona populi precatur finem tante indignationis. « Usquequo, inquit, irasceris in vinem? » id est, quousque crescet ira tua, et crescendo minabitur nobis ultimum exterminium? Id ipsum repletis addit: « Usquequo accendetur velut ignis zelus tuus? » Ubi comparat indignationem Dei igni qui, nisi celeriter extingatur, crescere solet in immensum, et in cinerem omnia redigere. Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas extendi spirituale castitatem, et puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

6. EFFUNDE IRAM TUAM IN GENTES, QUE TE NON NOVEBUNT; ET IN REGNA, QUE NOMEN TUUM NON INVOCABERUNT.

Orat converti iram Dei in hostes populi sui, quasi dicat: Nos etsi mali filii sumus, tamen filii sumus, te novimus Deum verum, te colimus et invocamus. « Effunde » igitur potius « iram tuam in hostes tuos, qui te non noverunt, » id est, non habent pro Deo, et non invocant nomen tuum, quia omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit questio ex cap. xii *Luce*, ubi dicitur: « Servus qui non novit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis; qui autem novit, et non fecit, vapulabit multis. » Respondet S. Augustinus Evangelium loqui de servis, qui sunt in eadem familia; inter eos enim gravius peccant et severius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant ne scientes: sed utriusque multo gravius peccant et longe asperius puniendi sunt, qui de familia non sunt, sed hostes jurati sunt, « et serviunt creature potius quam Creatori, » et famuliam totam gravissime persequuntur, quales erant illi de quibus in hoc *Psalm.* no agitur versiculo sequenti.

7. QUIA COMBERENT JACOB, ET LOCUM EJUS DESOLAVERUNT.

Non solum enim isti Deum non invocaverunt, verum etiam populum ejus quasi panem consumperunt spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis et tortoribus in corpus suum trajicientes pro fidei abnegationem; quomodo e contrario dicitur S. Petro, *Act. x:* « Maca et manduca, » id est, in corpus Ecclesie recipere pro conversionem ad veram fidem. « Et locum ejus desolaverunt, » id est, civitatem Jerusalem desolantes in solitudine redegerunt. In hebræo ha-

betur, *decorem ejus, sive pulchram habitationem ejus desolaverunt.*

8. NE MEMINERIS INIQUITATUM NOSTRARUM ANTIQUARUM: CITO ANTICIPENT NOS MISERICORDIE TUE, QUIA PAUPERES FACTI SUMUS NIMIS.

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, et dignos poena esse iudicat, seipsum voluisse justificare, quasi non meritas poenas daret, et quasi potentia adversariorum, non justitia Dei alteretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, et parentum suorum, et ad misericordiam patris, non justitiam iudicis appellat. « Ne memineris, inquit, iniquitatum nostrarum antiquarum, » id est, ne punias nos ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, ut dicitur *Eccl. xx.* Imo et Dominus dicit *Matth. xxiii:* « Implete mensuram patrum vestrorum; » et paulo post: « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justus usque ad sanguinem Zacharie filii Barachie, » etc. Neque contraria est hæc sententia Ezechielis, cap. xviii, qui dicit: « Filius non portabit iniquitatem patris; » filius enim proprie puniuntur ob peccata sua, sed dicitur aliquando puniri ob peccata parentum; quoniam Deus non punivisset illum, quamvis juste eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris: docent SS. Patres, Hieronymus in cap. xvii *Ezechielis*, Augustinus in *Psalm. cxviii*, Gregorius lib. xv *Moral.* cap. xxii, et Chrysostomus homil. 29 in *Genesis*. « Cito anticipent nos misericordie tue, » id est, jam ruinas in interitum, nisi velocissime misericordia tua præveniat nos: anticipare enim hoc loco, est præoccupare, sive prævenire ultimam ruinam, ad quam velocissime currimus. Addit, et declarat cur tanta celeritate auxilii sit opus. « Quoniam, inquit, pauperes facti sumus; ubi per *pauperes*, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solum divitiarum, sed etiam virium et auxilii.

9. ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET PROPTER GLORIAM NOMINIS TUI, DOMINE, LIBERA NOS, ET PROFITUS ESTO PECCATIS NOSTRIS PROPTER NOMEN TUUM.

Explicat Propheta quomodo misericordia Dei anticipet nos: explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. « Adjuva, inquit, nos, Deus salutaris noster; » id est, anticipent nos misericordie tue adjuvando nos in faciendis justitia, ad evitanda peccata futura, et in agenda penitentia, ad expianda peccata præterita. Dicit autem *adjuva*, ut ostendat non tolli arbitri libertatem per auxilium gratie, sed stabiliri: non enim proprie adjuvatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratie. Declarat deinde utrumque: « Et

propter gloriam nominis tui libera nos, » id est, non propter merita nostra, sed propter gloriam tuam libera nos a morte peccati futuri, quod facis dum adjuvas in faciendis justitia. « Et profuturus esto peccatis nostris propter nomen tuum, » id est, et propter eandem gloriam tuam, non propter merita nostra, remitte peccata præterita, quod facis, dum adjuvas in agenda penitentia. Potest etiam sic exponi, et fortasse magis ad litteram: « Adjuva nos, Deus salutaris noster, » in hac præsentī calamitate, quod ut facias duo sunt necessaria, et ut liberes nos a persecutione, et ut ignores peccatis propter que in persecutionem incidimus. Utrumque autem petimus non propter justitiam et merita nostra: sed propter nomen et gloriam tuam.

10. NE FORTE DICANT IN GENTIBUS: UBI EST DEUS EORUM, ET INNOTESCAT IN NATIONIBUS CORAM OCVLIS NOSTRIS.

Eccc cur dixerit in præcedenti versiculo, « propter gloriam nominis tui, » nimirum, « ne forte dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum, » id est, ne forte dicant gentes: sic enim habent hebræi et græci codices; vel (quod est idem) ne dicatur inter gentes: « Ubi est Deus, » qui solebat adesse Judæis? et blasphemetur potentia, vel sapientia Dei quasi fugerit, aut absconderit se tanquam imbecillus; aut ignoraverit, quid acciderit populo suo: « Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, » id est, non solum aliqui illa blasphemiam, sed divulgetur hæc blasphemiam inter nationes, nobis ipsis videntibus et audientibus, ac per hoc etiam graviter erubescitibus.

11. ULTIO SANGUINIS SERVORUM TUORUM QUI EFFUSUS EST, INTROEAT IN CONSPPECTU TUO GEMITUS COMPEDITORUM.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, « introeat in conspectu tuo ultio sanguinis servorum tuorum, » tam immaniter effusi; introeat etiam gemitus servorum tuorum captivorum, et in compedibus consilutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum servorum tuorum occisorum, et ulciscere; respice, et ulciscere servos tuos, qui reliqui sunt, et in compedibus viventes genuunt ad te, Domine. In codicibus græcis coniungitur illud, « ultio sanguinis, » cum verbo precedente, « innotescat in nationibus, » ut sensus sit: « Innotescat in nationibus ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est, et introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum; » sed quia in textu originali verbum *innotescat* est generis masculini, et verbum *introeat*, est generis feminini, et nomen *ultio*, ut etiam *gemitus*, sunt generis feminini apud Hebræos, oportet conjungere nomen *ultio* cum verbo *introeat*, non cum verbo *innotescat*, ut recte conjunxit latinus Interpretes; et credibile est sic etiam conjunxisse Septuaginta Interpretes, quamvis postea interpunctionem multa-

verint, qui hæc non adverterint: utraque famen lectio verum sensum continet, et possit dici pro lectione græca, non esse universale, ut nomen generis feminini semper coniungatur cum verbo generis feminini apud Hebræos. Nam ipse etiam S. Hieronymus conjunxit nomen *ultio* cum verbo *innotescat*.

12. SECUNDUM MAGNITUDINEM BRACHII TUI POSIDE FILIOS MORTIFICATORUM.

13. ET REDDE V. O. NIS INFOSUS SEPTUPLUM IN SINO EORUM, IMPROPERIUM IPSORUM, QUOD EXPROBRAVERUNT TIBI, DOMINE.

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, ut ulcisceretur sanguinem occisorum, et ut liberaret captivos morti destinatos; nunc eadem duo petit, sed ordine converso: primum enim petit conservationem vivorum, deinde ultionem interentorum. « Secundum magnitudinem, inquit, brachii tui posside filios mortificatorum, » id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est, ita fortiter resiste persecutoribus nostris, et posside, ut propriam hereditatem, reliquias populi tui, filios videlicet eorum qui ab hostibus occisi sunt: « Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, » id est, retribue vicinis hostibus nostris poenam longe majorem, quam poenam recorde in sinu eorum, ut non facile eam excurrere possint. « Retribue, inquam, illis improperium, quod exprobraverunt tibi, Domine, » id est, sicut exprobraverunt tibi imbecillitatem et insipientiam, quasi verus Deus non esses: sic ostende illos vere fuisse imbecilles et insipientes, et non tam homines, quam verniculus terre, aut pulverem et cinerem. Illud *posside*, in hebræo est *חָמַרְתָּ* *hather*, *reliquias fac*, sive *fac ut supersint, et remaneant*, quare Septuaginta verterunt sensum, non verbum. Illud, *filios mortificatorum*, in hebræo est, *filios mortis*, quod potest significare homines morti destinatos, et sic multi exponunt; tamen Septuaginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt *filios occisorum*; vel, ut habet alia lectio, *filios morte punitorum*, et hanc putamus veram hujus loci sententiam; nam non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm. ci*, ubi legitur: « Ut audiret gemitus compeditorum, ut scilicet filios interemptorum: » habentur eadem verba hebræica, que ad litteram significant « filios mortis: » et tamen Septuaginta constanter verterunt, « filios interemptorum, » et sic exponunt Hieronymus, Augustinus et alii veteres. Per illud « vicinis nostris, » aliqui intelligunt Idumæos et Philistæos, et alios vicinos qui videbantur æramus Judeorum, et non miserebantur; sed verius exponunt alii, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho rege Syriæ incenderunt Jerusalem, templum profanaverunt, et Judeos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunt: isti enim et vicini erant, et hostes jurati. Illud,

septuplum, non proprie *septuplum*, sed generatim *maius* et *multiplex* significat. Denique illud, *in simi eorum*, significat punitionem inimicorum non futuram exterioriorem et brevem; sed internam et perpetuam, quam velint, nolint, intra se retinere debeant.

14. NOS AUT EM POPULUS TUUS, ET OVES PASCUÆ TUÆ, CONFITEMUR TIBI IN SÆCULUM.

15. IN GENERATIONEM, ET GENERATIONEM ANNUNTIABIMUS LAUDEM TUAM.

Vere scribit S. Augustinus illa verba: « Redde vicinis nostris septuplum, » et similia, esse potius predicationem, quam imprecationem: ex illa enim

certissima prædicatione concluditur Psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquit, ut meriti sunt, recipiunt in sinum suum gravissimam ultionem, « nos autem confitebimur tibi in æternum, » id est, laudabimus te, et predicabimus gloriam tuam in sæcula: quod quidem adumbratum est in Hebraeis, apud quos Machabei utcumque longo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo impletur in Ecclesia christiana, que post superatas multas et varias persecuciones, videbit in die iudicii omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, et ipsa cum rege suo Christo in cœlesti Jerusalem in sæcula sæculorum laudabit Dominum.

PSALMUS LXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

2. Qui regis Israel, intende: qui deducis velut oves Joseph.

Qui sedes super Cherubim, manifestare 3. coram Ephraim, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.

4. Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

5. Domine, Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?

6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?

7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

8. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

9. Vineam de Ægypto transtulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam.

10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus: plantasti radices ejus, et implevit terram.

11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.

12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagine ejus.

13. Ut quid destruxisti maceriem ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?

14. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam?

V. s. h. — Victori, pro liliis, testimonium Asaph Canticum [h. Psalmus].

Qui pascis Israel, ausculta [h. pastor Israel, auribus percipe], qui ducis quasi gregem [h. oves] Joseph: qui sedes super Cherubim, ostendere.

Ante Ephraim et Benjamin et Manasse suscita fortitudinem tuam, et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus:

Domine Deus exercituum, usquequo fumabis ad orationem populi tui?

Cibasti eos pane flebili, et potasti eos in lacrymis tripliciter.

Posuisti nos contentionem [al. contradictionem] vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

Deus exercituum, converte nos, et ostende [h. illustra] faciem tuam, et salvi erimus.

Vineam de Ægypto tulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam.

Præparasti ante faciem ejus, et stabilisti radices ejus, et implevit terram.

Operti sunt montes umbra [al. sub umbra] ejus, et rami [al. ramis] illius cedri Dei.

Expandit comas suas usque ad mare, et usque ad flumen germina sua [al. ejus].

Quare dissipasti maceriem [h. sepes] ejus [al. suam], et vindemiarunt eam omnes qui transeunt per viam?

Vastavit eam aper de silva, et omnes bestiarum agri depastus sunt eam.

15. Deus virtutum, converterte: respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam.

16. Et perface eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

17. Incensa igni et suffosa, ab increpatione vultus tui peribunt.

18. Fiat manus tua super virum dextere tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

19. Et non discedimus a te, vivificabis nos: et nomen tuum invocabimus.

20. Domine, Deus virtutum, converte nos: et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Deus exercituum, revertere obsecro, respice de cœlo, et vide, et visita vineam hanc.

Et radicem quam plantavit dextera tua, et filium quem confirmasti tibi.

Succensam igni, diram: ab increpatione faciei tuæ pereant.

Fiat manus tua super virum dextere tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non recedemus a te: vivificabis nos, et in nomine tuo vocabimur.

Domine, Deus exercituum, converte nos: ostende [h. illumina] faciem tuam, et salvi erimus.

Argumentum. — Judaici tribus precatio pro decem tribubus ab Assyris in captivitatem abductis: ita Hengstenberg. Objiciunt, in hoc carmine vers. 3 etiam *Benjamin* nominari, que tribus semper Judaici regni fuit. Respondet ille, minimam tantum partem Benjaminicis tribus cum Juda post schisma remansisse, aliasque inter rationes laudat 1 Reg. xi: 13, 32, 36; xii, 90. Sirophus quatuor: vers. 2-4, preces; 5-8, calamitas describitur; 9-14, Israel cum vite a Deo plantata comparatur; 15-20, opus suum Jova conservet et perlicet.

1. Praecentori, in liliis, revelatio, Asaphi carmen.
2. Pastor Israelis, ausculta; qui ducis, ut gregem, Josephum (totum populum), qui sedes super Cherubim, exsplendescet.
3. Coram (ante) Ephraim, et Benjamin, et Manasse, excita potentiam tuam, et veni in salutem nobis.
4. Deus, restitue nos, et illustra faciem tuam, ut liberemur.
5. Jova, Deus exercituum, quamdiu fumabis (ira) contra orationem populi tui?
6. Cibas eos pane lacrymarum, et potas eos lacrymis modicam (largissime).
7. Ponas nos in litem (seu rixam) vicinis nostris, et hostes nostri derident nos.
8. Deus exercituum, restitue nos, et illustra faciem tuam, ut liberemur.
9. Vitem (Israelitas) ex Ægypto transtulisti, expulisti gentes, et plantasti eam (earum loco).
10. Locum purgasti ante eam, et defixit radices suas, et implevit terram.
11. Operti sunt montes umbra ejus, et rami ejus fuerunt cedri Dei (altissimæ).
12. Emisit frondes suas usque ad mare, atque ad fluvium surculos suos.
13. Cur dirupisti septa ejus, ut decerpant eam quicumque prætereunt via?
14. Ut arrodant eam sus (aper) e silva, at bestiarum agri depastant eam?

15. Deus exercituum, redi, quæsumus;
prospice de cælo, et vide,
et visita vitem hanc.
16. Et stabili eam quam plantavit dextera tua,
et filium (Israelem) quem robustum fecisti tibi.
17. Combusta est (vitis) igne, succisa;
inreparatione faciei tuæ pereunt (Israelitæ).
18. Sit manus tua super virum dexterae tuæ,
super hominem quem robustum fecisti tibi.
19. Et (tum) non jam recedemus a te;
vivos nos redde, et nomen tuum invocabimus.
20. Jova, Deus exercituum, restitue nos;
illustra faciem tuam, ut liberemur.

NOTE.

Vers. 1. Tō in *litis* suavem modum designat. Cf. Ps. lx, 1.—Vers. 2. *Esplendescere*, luce tua circumfusus appare ad ferendum nobis auxilium: cf. Ps. xviii, 41.—Vers. 4. *Restitue nos*, in veterem statum, in patriam. *Illustra*, etc., i. e. sereno vultu nos respice.—Vers. 5. *Exercituum*, vel potius *exercitus*, seu *virtutes*, ut *Deus exercituum* sit idem ac *Elohim veneranda*.—Vers. 6. *Modiatim*, pleno modio vel calice. Maurer, *ess cum lacrymis*, oculis lacrymantibus, *triental*, quod est mensura tertiam partem majoris alicujus mensuræ continens.—Vers. 7. *Nos*: alii, *inter se*.—Vers. 10. *Locum purgasti*: veteres proprium sensum expresserunt.—Vers. 11. *Alii, et ramis ejus operæ sunt cædri Dei*, quod aptius videtur ad parallelismum.—Vers. 12. *Mare Mediterraneum*, occidentalem terræ Israeliticæ terminum. *Fluvium Euphratem*, terminum orientalem.—Vers. 13. *Eam*, ejus uvas. *Hengstenb. ejus frondes*: nam de *uvis*, ait, nondum agitur.—Vers. 14. *Sus*, puta *Teglah-Phalasar, Salmansar, Sennacherib*: nam de *ovis*, copia.—Vers. 15. *Redi ab ira ad gratiam erga nos*.—Vers. 16. *Stabili*: imper. cum *ti* parag. Maurer, *protege quod plantavit. Robustum fecisti tibi*, crescere fecisti. Alii minus recte, *designasti, elegisti*.—Vers. 17. *Pro succisa*, alii non male, *everritur*, puta *ejus cinis à vento*.—Vers. 18. *Virum... hominem* collect. de *Israelitis. Dexterae tuæ*: vel, opus dexterae tuæ; vel, a dextera tua protectum.—Vers. 19. *Nos. mortuos quasi miseris*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro his qui commutata sunt, tes innotum Asaph, Psalmus.

De hoc titulo, quoad particulam, in finem, et pro his qui commutabantur, diximus in explicatione Psalmi xlv et alibi. Illud, *testimonium Asaph*, significat hunc Psalmum esse testimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus Sanctus testificatur captivitatem Israel et liberationem. In græco additur, *pro Assyriis*, quoniam captivitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primum sub rege Assyriorum Salmansar, qui transtulit decem tribus à Assyriorum regionem capivas, ut scribitur lib. IV Reg. cap. xvii; et deinde sub rege Nabuchodonosore, qui captivum duxit reliquum populum in Babylonem, ut dicitur eodem lib. IV Reg. xxv et xxv. Argumentum ex titulo cognoscitur: prædicitur enim captivitas, et liberatio Hebræorum, quæ figuræ sunt captivitatis generis humani per diabolum, et liberationis per Jesum Christum, salvatorem nostrum.

EXPLICATIO PSALMI.

1. QUI REGIS ISRAEL, INTENDE; QUI DEDUCIS VELUT OVEM JOSEPH.

Incipit Propheta ab invocatione Dei, atque orat

ut exaudiat orationem et respiciat populum suum. « Qui regis Israel, intende, » id est, tu Deus, qui es proprius rector et pastor populi Israelitici, audi orationem quam fundo pro ipso populo

tu. Deinde repetit primam partem, et subintel-
ligit secundam. « Qui deducis velut ovem Joseph, » id est, tu Deus, qui deducis ad pascua velut ovem gregem, populum descendentem ex Joseph, audi orationem quam fundo pro ipso populo tuo, qui et Israel et Joseph dicitur. Illud, *qui regis*, in hebræo ac litteram est, *qui pascis*: tamen hoc verbum non significat solum *pascere* corporali cibo, sed etiam *regere*, quod est officium principis; nam in *Psalm. II*, ubi legimus: « Reges eos in virga terrea, » habetur hoc idem vocabulum. Illud, *intende*, significat *intende auribus*, sive *ausulta*: nam vox hebræica proprie sonat *auribus percipere*. Cur autem meminerit Propheta Israel et Joseph, et non aliorum filiorum Israel: ratio est, quia per Israel intelligitur totus populus Dei. Per Joseph similiter intelligitur hoc loco totus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi repetitur quod dictum est in prima parte, ut alias cum S. Augustino admonuimus. Et quidem cur Israel totum populum significet, notum est, quia omnes Israelitæ Israelem ut patrem agnoscunt. Cur autem Joseph, qui unus erat ex duodecim filiis Israel, totum populum significet, ratio est, quia Joseph in Ægypto totum populum pavit, et toti populo præfuit; et postea duo ejus filii, Ephraim et Manasse, duas tribus consulerunt, quod nulli alii contigit: singuli enim filii Israel singulas tribus fecerunt, excepto Joseph, qui singulari prærogativa duas fecit; denique diviso regno post mortem Solomonis, in regnum Israel, et regnum Juda, primus rex Israel, qui præfuit decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim filii Joseph.

2. QUI SEDES SUPER CHERUDIM, MANIFESTARE CORAM EPHRAIM, BENJAMIN ET MANASSE.

Rogavit Propheta Deum, ut intenderet aurem ad orationem populi sui: nunc addit ut regat, et intendat etiam oculos, et pie respiciat, atque ostendat serenam faciem populo suo. Dicitur autem Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere, quando ei placatur: contra autem dicitur avertere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando irascitur. « Qui sedes, inquit, super Cherubim, » id est, tu Deus, qui sedes in cælo super primarios Angelos, qui Cherubim appellantur, et in typum hujus rei in sanctuario tuo, super imagines Cherubim, propitiatorium, quasi thronum tuum habes, ubi et arca est quasi scabellum pedum tuorum, et manifestare coram Ephraim, et Benjamin, et Manasse, » id est, ostende faciem tuam, et respice, hoc est, placeat populo tuo, filiis Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim, et Manasse, et Benjamin, ratio esse videtur, quia Ephraim et Manasse erant filii Joseph, per quem diximus paulo ante totum populum significari; Benjamin erat frater uterinus Joseph, et ideo ab illo separandum non esse duxit, præsertim cum in castris, quando Hebræi armati ordine proce-

debant, simul incederent tribus Ephraim, tribus Manasse et tribus Benjamin. Vide lib. Num. cap. ii et cap. x. Forlasse etiam nominavit Propheta hos tres potissimum, ut comprehenderet præcipuas partes terræ promissionis. Nam in tribu Ephraim erat Samaria, caput regni Israel; in tribu Benjamin, erat Hierusalem, caput regni Juda; in tribu Manasse, erat regio trans Jordanem. Cur autem inter Ephraim et Manasse fratres posuerit Propheta medium Benjamin, fortasse causa fuit, ut nepotes patrum honorare viderentur. Erant enim Ephraim et Manasse filii Joseph, fratris uterini Benjamin.

3. EXCITA POTENTIAM TUAM, ET VENI: UT SALVOS FACIAS NOS.

Explicat clarius cur velit Deum intendere aurem et oculos ad populum suum, ut videlicet eum de tribulatione liberet. « Excita, inquit, potentiam tuam, » id est, potentia tua quasi populi potentiam, cum nos affligi sinis ab injustis persecutoribus nostris: ideo « excita potentiam tuam, et veni » per auxilium tuum potentissimum, « ut salvos nos facias. »

4. DEUS, CONVERTE NOS, ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Cur Deus saepe nos non respiciat, causa est, quia nos averimus ab eo faciem, et convertimus ad res creatas: sed quia sine auxilio Dei non possumus ad eum converti, ideo Propheta utrumque petit in persona populi Dei. « Deus, inquit, converte nos, » id est, inspira nobis amorem tuum, ut aversi a rebus creatis ad te iterum convertamur. « Et ostende faciem tuam, » id est, et simul converte ad nos faciem tuam, ut hoc modo sanctæ charitatis vinculo tecum uniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, « salvæ esse possimus; » te enim averte faciem, ægrolamus et perimus; te convertente faciem, resurgimus et sanamur.

5. DOMINE DEUS VIRTUTUM, QUOSQUE IRASCERIS Vex. SUPER ORATIONEM SERVI SUI?

Videbat Propheta magnam iram Dei exarsisse in populum peccantem, et ideo se non facile posse exaudiri: ideo vehementius orat, et precatur, dicens: « Domine Deus virtutum, » id est, Domine Deus exercituum; tu enim sonat vox hebræica, *ἰσχυρὸς* *ischaath*, qui terribilis es, militia celesti innumerabili circumdatus, « quosque irasceris, » etiam mihi oranti? Sic etiam legimus dixisse Hieremiam, *Thren. v*: « Opposisti nubem tibi, ut non transeat oratio. » In hebræo non habetur *servi tui*, sed *populi tui*, eod idem est sensus. Propheta enim servus Dei in persona populi orabat, ac per hoc Deus nolens exaudire irascatur super orationem servi sui, qui eam fundebat, et super orationem populi sui, quæ per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur. Potest etiam

feri ut Septuaginta non legerint עֲרֹךְ populi tui, sed עֲרֹךְ, servi tui. In grecis quibusdam legitur *seruorum tuorum*, et sic legit Euthymius: tamen S. Augustinus et Theodoretus legunt, *serui tui*. Illud, *irasceris*, in hebreo est *fumans*; sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, et ideo per fumum ira significatur.

6. CIBABIS NOS PANE LACRYMARUM, ET POTUM DABIS NOBIS IN LACRYMIS IN MENSURA.

Coniungitur hic versiculus cum superiore, et subintelligitur illud, *quosque*, ut sensus sit: « Quosque irasceris super orationem servi tui? quosque cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis in lacrymis, » id est: Quosque sines nos in tanta afflictione morari, ut nihil magis, quam lacrymari nobis libeat, et sic lacrymis quasi cibo et potu sustententur? Illud autem, *in mensura*, non significat, ut aliqui putant, cum *moderatione*, sed e contrario, *in mensura plenissima et superfluente*: nam vox hebraea שֶׁלֶשׁ significat aliquid *magnum et triplicatum*; et cum ad mensuram refertur, significat *mensuram magnam*, vel potius *ter magnam*, id est *maximam*.

7. POSUISTI NOS IN CONTRADICTIONEM VICINIS NOSTRIS, ET INIMICI NOSTRI SUBSANNAVERUNT NOS.

Explicat populus Dei causam tanti meroris et lacrymarum, ac dicit esse, quia undique a vicinis genibus oppugnatur et superatur, et victus deridetur et subsannatur: « Posuisti nos, inquit, in contradictionem vicinis nostris, » id est, cum nos auxilio tuo destituiti, fecisti ut omnes vicinæ gentes auderent nobiscum contendere et pugitare: nam illud, *in contradictionem*, in hebreo est, *in contentione*, ac per hoc significat contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes et prœlia. « Et inimici nostri subsannaverunt nos, » id est, inimici nostri nobiscum contententes vincunt et debellant nos, atque ut victis insultant et exprobrant debilitatem. In hebreo est, *subsannaverunt eos*, sed omnino credibile est textum esse mutatum unius litteræ corruptione: nam et ipsi Septuaginta et S. Hieronymus venterunt ex hebreo, *subsannaverunt nos*. Itaque legerunt לֵנו *lano*, non, ut nunc legitur, לָנו *lamo*.

8. DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS; ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui reperitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox « virtutum, » id est, exercituum, et in fine additur, « Domine. » Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipue intentam in toto Psalmio. Et vere nihil melius peti potest a Deo, quam « ut convertat nos ad se, et ipse convertatur ad nos. » Hæc enim gratia fons est omnium honorum. Illa vero additio unius vocis in

prima repetitione, et duarum in secunda, signum est crescentis affectus, et desiderii in oratione.

9. VINEAM DE ÆGYPTO TRANSLULISTI. EJECISTI GENTES, ET PLANTASTI EAM.

Ut impetret quod petit, commemorat beneficia Dei erga populum Iudaicum quem de captivitate Ægyptiæ liberavit, et in regna Chanaanæorum introduxit. Utilitur autem metaphora vineæ, quæ usi sunt postea etiam Isaias cap. v, et Ezechiel cap. xv et xix. et postremo etiam Dominus in Evangelio Matth. xvi. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa: sed præcipue, quia sicut lignum vitis, aut producit fructum optimum et dulcissimum, et ideo gratissimum est domino suo, et diligentissime colitur; aut si sterile sit, ad nullum opus utile est, et ideo in ignem proicitur; et si unusquisque nostrum, aut ad regnum æternum pervenerit, si fructum honorum operum adferat; aut in ignem æternum mittetur, si bonis operibus careat. « Vineam, inquit, de Ægypto translulisti, » id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Ægypti in terram fecundam Palestinæ translulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inulibus et silvestribus vitibus, « ejecisti gentes » idololâtras tanquam inutilis vites, « et plantasti eam, » vineam tuam videlicet.

10. DUX ITINERIS FUISTI IN CONSPECTU EIUS: PLANTASTI RADICES EIUS, ET IMPLXIT TERRAM.

Ut intelligeremus de vinea rationali, id est de hominibus, sermonem hoc loco haberi, admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoris. « Dux, inquit, itineris fuisti in conspectu ejus, » id est, cum transferres vineam tuam de Ægypto in Palestinam, et vinea ipsa, utpote rationis progrederetur, tu viam ostendebas quasi dux itineris, præcedens eam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dicitur in *Exod. cap. xiii*, et *Num. xiv*. Moraliter etiam dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. « Plantasti radices ejus, et implxit terram, » id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, et propagasti eum, ita ut totam illam terram habitatoribus replet.

11. OPERUIT MONTES UMBRA EIUS, ET ARBUSTA EIUS CEDROS DEI.

12. ET EXTENDIT PALMITES SUOS USQUE AD MARE, ET USQUE AD FLUMEN PROPAGINES EIUS.

Describit hoc loco incrementum et propagationem populi Israelitici, eadem altitudinem et latitudinem, id est, quoad gloriam et multitudinem, et admiscet metaphoris hyperbolicas. « Operuit, inquit, montes umbra ejus, » id est, erexit in altum hæc vinea adeo sublimiter, ut esset altior montibus, eosque umbra sua tegetet; imò etiam in tantam altitudinem elevata est, ut ejus pal-

mitæ essent altiores cedris Libani, quæ sunt arbores celsissimæ, in vertice montis altissimi, ita ut palmites hujus vineæ « cedros Dei, » id est, cedros altissimas, obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ superavit potentiam et gloriam multorum regnorum. Nam sub Mosè populus Israel debellavit Amorrhæos; sub Josue vici triginta et unum reges; sub Davide domuit Philistæos, Idumæos et Moabitas. Describit postea propagationem, dicens: « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus, » id est, propagata est gens Israelitica, et multiplicata valde, ut repletet terram promissionis ab Occidente usque ad mare Mediterraneum, et ab Oriente usque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei, *Deuter. xi*: « A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri. »

13. UT QUOQ; DESTRUXISTI MACERIAM EIUS, ET VINDEMIANT EAM OMNES QUI PRÆTERGREDIUNTUR VIAM?

Explicata magnitudine et excellentia populi Iudaici per similitudinem vineæ, nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam ejusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. « Ut quid, inquit, destruxisti maceriam ejus? » id est, quare removisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens undique vineam? « Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, » id est, quare sinis ut omnes inimici hujus populi in illum prævaleant, eumque diripiant, quomodo diripiuntur vineæ ab omnibus iter facientibus, quando destructa est maceria? Sæpe enim regnum Israelitarum, deserente eos Domino ob peccata populi provocato, datum est in prædam Philistæis aut Madiianitis, ut aliis vicinis gentibus.

14. EXTERMINAVIT EAM APER DE SYLVA, ET SINGULARIS FERUS DEPASTUS EST EAM.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, gravissimam captivitatē, quæ contigit sub rege Assyrriorum, sive Salmanasar, qui totas decem tribus, sive Nabuchodonosor, qui reliquas duas captivas translulit in Assyrios, eversa penitus civitate regia, incenso templo, et regni solio deturbato: hunc enim regem vocat apertum sylvestrem, et singularem ferum, qui non vindemiavit, sed eradicavit penitus vineam. Aprum sylvestrem inimicum esse vitibus scribit hoc loco Theodoretus, et Nabuchodonosor regem ob carnalia vitæ porco similem fuisse scribit Euthymius: utraque de causa rectissime persecutorem populi Dei apro comparatum dicere possumus. Illud autem, *singularis ferus*, in hebreo est, מִיֵּדִי, de qua voce diximus in explicatione *Psalmi. xlvii*. Hoc loco verti potest, *bestia agri*, quod idem est cum *apro de sylva*: nam idipsum

repetit Propheta, ut solet. In greco est, *μυρὸς ἄγρος*, id est, *porcus agrestis*: prout ubi nos habemus in latino, *singularis ferus*, illud *singularis* est potius etymologia nominis, quam significatio. Dicitur enim bestia illa *μυρὸς*, quia solitaria esse solet. Itaque per vocem *singularis*, hoc loco intelligendum est porcus sylvestris, qui singularitate et solitudine gaudet. Per vocem *ferus*, intelligendum est quod porcus ille ferus et agrestis sit, et in campis sylvæ, non in stabulis et domiciliis nabit.

15. DEUS VIRTUTUM, CONVERTERE; RESPICE DE CÆLIS. ET VIDE, ET VISITA VINEAM ISTAM.

Hic jam prædicit per modum orantis Propheta adventum Christi, qui vineam reformavit, et aliis colonis custodiendam tradidit, sicut legitur *Matth. xxi*: « Malos male perdet, et vineam suam alios agricolas locabit; » et clarius explicante Domino parabolam: « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. » Non enim Ecclesia veteris Testamenti, quæ erat vinea Dei, funditus perit, sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt, qui utique ex Israel erant. Et multa illa millia, quæ initio prædicante Petro conversa sunt ad Dominum, ex Israel erant. Et Apostolus Paulus ad *Rom. xi*, aperte demonstrat, « gentes esse veluti ramos insertos in bonam olivam: » id est, adjectos ad Ecclesiam ex Judæis initio congregatam. Atque igitur: « Deus virtutum, convertere, » id est, Deus exercituum qui multa millia angelorum, imò omnes res create militant, ac per hoc potentissimus es, convertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, a quo per indignationem justam jamdudum aversus es. « Respice de celo, et vide, » id est, quando longe recessisti a vinea tua, saltem de cœlesti habitaculo respicere dignare, et vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylvestri. « Et visita vineam istam, » id est, et veni, ac visita per te ipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias *Luc. i*: « Visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Et Christus ipse, *Luc. xix*, quando flevit Jerusalem illam terrenam, et prædixit ruinam illius, addidit rationem: « Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. »

16. ET PERFICE EAM, QUAM PLANTAVIT DEXTERA TUA; ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUÆM CONFIRMASTI TIBI.

Clarius prædicit adventum Messie. « Et perfice, inquit, eam, quam plantavit dextera tua, » id est, inchoatum opus perfice; Ecclesiam Testamenti veteris pene destructam reforma, et meliorem renam, quoniam tu eam initio fundasti, et quasi vineam plantasti, non ut periret, sed ut fructum faceret. « Et super filium hominis, quem confirmasti tibi, » id est, et respice etiam super Messiam, qui filius hominis dicitur, cum sit etiam verus filius tuus, « quem confirmasti tibi, » in co-

Ionum præcipuum vineæ tuæ, id est, in ducem et principem Ecclesie tuæ: hunc enim locum de Christo intelligunt ad litteram, non solum SS. Hieronymus et Augustinus, sed etiam Theodoretus et Euthymius græci, Arnobius et alii, et ipse quoque Paraphrastes Chaldeus; et accedit manifesta ratio: nam post captivitatē Babylonianam non fuit melior respublica Judeorum, quam antea, sed longe deterior, ut S. Augustinus demonstrat in lib. XVIII De Civit. Dei, cap. XLV; quare si hæc prophetia de perficiendâ vinea implenda sit, oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa Aggæi cap. II: « Magna erit gloria domus huius novissima plusquam prima. » Quod autem ad verba attinet, illud, et *perfecit*, ex hebræo S. Hieronymus reddit, et *radicem*; sed vox hebraica *וַיִּבְרַח* *vecana*, quamvis possit esse nomen, et significare *radicem*, aut *plantulam*: tamen potest etiam esse verbum a radice *וַיִּבְרַח* *con*, quod *stabilire* et *perficere* significat, et sic intellexerunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, et *super filium hominis*, in hebræo est, *super filium*; sed quoniam paulo infra habetur, *super filium hominis*, visum est Septuaginta Interpretibus hic etiam addere *hominis*, explicationis gratia. Incertum autem est an sensus sit, « respice super filium hominis, » ut nos exposuimus, an *perficere super filium hominis*; sed utrumque recte dici potest. Orat enim Propheta ut Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia; et quoniam si genus Hebræorum omnino periisset, Messias sine dubio non venisset, ideo rogat ut non permittat vineam istam omnino destrui, sed respiciat super Messiam futurum de semine Abraham, et ideo conservet gentem hebraicam, unde tantum benedictum expectatur, vel perficiat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabilivit.

17. INCENSA IGNI ET SUFFOSSA, AB INCREPATIONE VULTUS TUI PERIBUNT.

Declarat effectum quem pariet adventus Messie, futurum videlicet esse, ut vinea Domini inœmens et eradicata continuo iterum vireat et floreat; nam increpante Deo vastatio illa vineæ subito evanesceat: quomodo quando Dominus increpebat tempestates, statim evanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, et quando imperabat morbis et morti, statim evanescente morbo succedebat sanitas, et evanescente morte succedebat vita. « Incensa, inquit, et suffossa, » id est, vinea incensa igni et suffossa ab hostibus eradicantibus vites; « ab increpatione vultus tui peribunt, » id est, imperante te, ut cesset vastatio, et quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio et suffossio, et redibunt viriditas et integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam; per suffossionem, timorem malum: nam amor inflammat, timor humiliat: sunt autem cupiditas et timor

radices omnium peccatorum. Quicumque enim peccat, aut id facit, ut lucretur bonum temporale quod amat, vel ut evitet malum temporale quod timet. Porro Christus adveniēns increpavit, et increpando expulit cupiditatem et timorem; et contra accendit amorem bonum, et introduxit timorem bonum, id est, amorem Dei et bonorum æternorum, et timorem iræ Dei et malorum æternorum. Dixit enim: « Ignem veni mittere in terram, » Luc. XII; et: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, » Matth. X. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet et firmissime credat, multo majora bona daturum esse Deum amantibus se, et multo majora supplicia offendentibus se, quam ea sint, que mundus polliceri, aut minari potest. Alii versiculum præsentem ita exponunt, « incensa igni et suffossa vinea tua est; sed hostes ejus ab increpatione vultus tui peribunt. » Alii, « incensa igni et suffossa vinea tua est; et si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filii Israel ab increpatione vultus tui peribunt: » sed facilius et planior videtur expositio, quam attulimus. Illud certum est, *incensa et suffossa*, non esse generis neutri et numeri multitudinis: sed generis feminini et numeri singularis tam in hebræo textu, quam in græco, ut ad vineam omnino referri debeant.

18. FIAT MANUS TUA SUPER VIRUM DEXTERÆ TUE, V ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI.

Securus de adventu Messie, fausta illi precatur Propheta. « Fiat, inquit, manus tua super virum dextere tuæ, » id est, fiat manus tua ad protegendum semper et ubique virum dextere tuæ, id est, virum quem dextera tua sola proprie formavit, et præfeci Ecclesie: Christum enim, ut hominem, non cooperatio viri, sed sola divina virtus in utero Virginis formavit. Sic enim dicitur Luc. I: « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et eundem Christum non electio humana, sed sola voluntas divina regem Ecclesie fecit, ut ipse dicit in Psalm. II: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. »

19. ET NON DISCEDEMUS A TE, VIVIFICABIS NOS, ET NOMEN TUUM INVOCABIMUS.

Christo nos regente, « non amplius discedemus a te, » quia regnum Christi æternum erit, et porte inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam, Matth. XVI: « Vivificabis nos » vita gratie hic in terris, et vita gloriæ postea in caelis; et nos tributum reddemus invocationis, et laudis, et actionis gratiarum in æternum.

20. DOMINE DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS: V ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Hæc est ultima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in versiculo octavo.

PSALMUS LXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem, 1. Pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

2. Exultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Jacob.

3. Sumite psalmum, et date tympanum: psalterium jucundum cum cithara.

4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

5. Quia præceptum in Israel est, et iudicium Deo Jacob.

6. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti: linguam, quam non noverat, audivit.

7. Divertit ab oneribus dorsum ejus: manus ejus in cophino servierunt.

8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te: exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te apud aquam contradictionis.

9. Audi, populus meus, et contestabor te: Israel, si audieris me.

10. Non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.

11. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, et implebo illud.

12. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

13. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis.

14. Si populus meus audisset me; Israel si in viis meis ambulasset:

15. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset, et super tribulantes eos misisset manum meam.

16. Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula.

17. Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

Argumentum. — Hortatur ad obedientiam legibus et institutis divinis præstandam, præsertim in rite celebrandis festis diebus in memoriam beneficiorum divinarum, quorum populus sæpe immemor fuerit. Ab Asapho, qui sub Davide degebat, compositum esse hoc carmen, censet Hengstenberg; sed aptius referri ad II Paralip. xxx existimamus. Stropha tres: vers. 2-6, populus: Celebrate dies festos, institutos a Jova, in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca; vers. 7-13, Jova: Meis beneficiis affecti, et bene moniti, parere mihi nolistis, o Israelitæ; vers. 14-17, si mihi obedieritis, ego vos liberarem.

1. Prætorum, ad instrumentum, (vel potius modum) in urbe Geth usurpatum, carmen Asaphi.

PSALMUS LXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. s. h. — Victori in torcularibus Asaph.

Laudate Deum fortitudinem nostram [h. cantate Deo fortitudini nostræ]: jubilate Deo Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum: citharam decoram cum psalterio.

Clangite in neomenia buccina, et in medio [h. in throno] mense, die solemnitatis nostræ. Quia legitimum Israel est, iudicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit, cum egrediretur de terra Ægypti: labium quod nesciebam, audivi.

Amovi ab onere humerum ejus: manus ejus a cophino recesserunt.

In tribulatione invocasti [al. add. me], et erui te, exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te super aquas contradictionis. SEMPER.

Audi, populus meus, et contestabor [al. contestor] te, Israel, si audieris me.

Non sit in te deus alienus, et non adores deum peregrinum [h. extraneum].

Ego sum Dominus Deus tuus [al. tac. tuus], qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam: et Israel non credidit [h. consensit] mihi.

Et dimisi eum in pravitate cordis sui: ambulabat in consiliis suis.

Utinam populus meus audisset me: Israel in viis meis ambulasset!

Quasi nihilum inimicos ejus humiliasset, et super hostes eorum vertissem manum meam.

Qui oderunt Dominum, negabunt eum: et erit tempus eorum in sæculum.

Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

2. Jubilate Deo, robori nostro, laetos clamores tollite Deo Jacobi.
3. Sumite psalmum, et date (ferite) tympanum, harpam suavem cum nablio (lyra).
4. Clangite buccina in mense, in plenilunio, die festi nostri.
5. Nam statutum pro Israele hoc est, ritus Deo Jacobi.
6. Præceptum in Josepho fecit Deus illud, quum exiret Deus contra terram Ægypti, ubi linguam, quam non noveram, audivi.
7. « Removi ab onere humerum ejus (Israelis), manus ejus a cophino liberata transiverunt.
8. In angustia clamasti, et liberavi te; exaudivi te latens in latibulo tonitru, exploravi te ad aquas rixæ.
9. Audi, popule mi, ut adhorter te; Israel, utinam morem gereres mihi!
10. Non erit (ne esto) in te deus alienus, neve prosternes te coram deo peregrino.
11. Ego, Jova, sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; late aperi os tuum, et implebo illud.
12. At non morem gerit (vel gessit) populus meus voci meæ, et Israel non obtemperat mihi.
13. Ideo dimisi (reliqui) eum (eos) perverciæ cordis eorum, ut ambularent in consiliis suis.
14. Utinam populus meus morem gereret mihi, Israel in viis meis ambularet,
15. Tunc brevi hostes eorum depressissem (vel deprimerem), et contra adversarios eorum convertissem manum meam.
16. Populi osos Jovæ adlarentur ei (Israel), essetque tempus eorum in perpetuum.
17. Et comedere faceret Jova eum de adipè tritici, atque ex petra mellie satiarem te. »

NOTE.

Vers. 4. Mense. puta magno Judæorum mense, Nisan dicto. Plenilunio, die medio mensis, puta die 14. festi, puta Paschatis. — Vers. 5. Ritus, vel consuetudo, solenne, proprie judicium. Deo, in honorem Dei. — Vers. 6. Præceptum, etc. : i. e. instituit apud Israelitas illud festum. Rosenmullerus, testimonium, nempe illorum facinorum et beneficiorum, in Josepho posuit illud festum. Ubi linguam, etc. : Sensus : ubi eram peregrinus; vel, dum inter barbaros versarer. Maurer hoc tertium hemistichium verba Dei facit, populi inconstantiam graviter objurgantis : Linguam quam non novi, vel si mavis, hominum quos non novi, audio, inquit, q. d. Nescio vos qui sitis, ignoti mihi quidem vos estis, ut qui, quanquam a me educti ex Ægypto, atque ut fidem mihi servaretis moniti, tamen a me defeceritis. — Vers. 7. Onere, ab Ægyptiis imposito.

Cophino, quo lutum et lateres gestabant. — Vers. 7. Latibulo tonitru, pro : secreto nubis tonantis. Maxime ostendit Deus suam potentiam excitata tempestate. Rixa : conf. Ecod. xvii, 7. — Vers. 9. Ante hunc vers. Hengstenberg intelligi vult : Tunc, vel ibi, tibi dicebam : Audi, etc. — Vers. 11. Hengstenb. ego sum Jova, Deus tuus, etc. Late aperi etc., i. e. copiosissime desideris tuis satisfaciam. — Vers. 16. Tempus pro statu felici. — Vers. 17. Adipè tritici est optimum triticum. Mel ex petra est id, quod apes silvestres in cavernis petrarum mellificat, quod mel delicatius eo, quod dabant apes domesticæ, fuisse vel creditum esse videtur. Non male tamen Hengstenberg, coll. Dent. xxxii, 13, putat mel de petra esse illud, quod divino beneficio ex ipsis petris preluit, atque hac locutione intelligi in genere eximia Dei beneficia.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In suam pro torcularibus, Psalmus ipsi Asoph.

Quid sit pro torcularibus, diximus in explicatione Psalmi vii; hoc solum addendum videtur hoc loco, non esse probabile quod Theophylactus scribit ad cap. vii S. Joannis, hunc Psalmum inscribi pro torcularibus, quod in eo gratia agatur Deo pro collectione uvarum, et aliorum fructuum, que fit in mense septembris. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto Psalmo, ut etiam annotavit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis uvarum, aut aliorum fructuum. Deinde non solum hujus Psalmi, sed etiam Psalmi octavi et octogesimi tertii titulus est, pro torcularibus, in quibus Psalmis nulla mentio fit septembris, aut collectionis uvarum. His ergo omissis, argumentum est cohortatio ad festos dies rite celebrandos : et simul commemoratio beneficiorum Dei, ob que dies festi celebrantur; et reprehensio negligentie et ingratitude Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum, quinta Sabbati, sed in hebraicis codicibus, et in correctioribus graecis et latinis non habetur.

EXPLICATIO PSALMI.

1. EXULTATE DEO ADIUTORI NOSTRO, JUBILATE DEO JACOB.

Hortatur Propheta ut, cum Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus : « hilarem enim datorem diligit Deus, » ut ait Apostolus in II Cor. ix; et si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio et amore nascitur; proinde qui cum aecidia psallit, et qui divinum officium, non debet canticum, sed grave onus judicat, in dieat se parum amare, cui psallit. « Exultate, inquit, Deo adjutori nostro, » id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est et fortis ad nos in omnibus rebus juvandos, « Jubilate Deo Jacob, » id est, magna et læta voce canite laudes Dei nostri. In hebræo pro adjutori nostro, עֲדוּרֵינוּ, fortitudinis nostræ, sed idem est sensus : nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimur.

2. SUMITE PSALMUM, ET DATE TYMPANUM, PSALTERIUM JUCUNDUM CUM CITHARA.

Hortatur ut non solum voce, sed etiam instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiam ad litteram de corporalibus instrumentis intelligitur, tamen in novo Testamento præcipue intelligi debet de sonitu bonorum operum, que verbis laudatoris quasi ex altera parte respondere et consonare debent. S. Augustinus exponit prima

verba, quasi sacerdotes dicant plebi : « Sumite psalmum » a nobis, « et date nobis tympanum, » id est, sumite a nobis spiritualia, et date nobis carnalia. Sed quanquam id justissimum sit, et confirmatum ab Apostolo I Cor. ix : « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus; » tamen hoc loco secundum litteram, « sumite psalmum, et date tympanum, » iisdem personis dicitur, Levitis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, et pulsare tympana, psalteria et citharas. Itaque « sumite psalmum, » significat : Assumite psalmum, et incipite canticum : « date tympanum, » significat : Proferite tympanum, et incipite pulsationem; nec solum tympanum, sed etiam psalterium et citharam proferite, et jucunde pulsate. In hebræo legitur inverso ordine : Citharam jucundam cum psalterio, pro quo graeci et latini habent : « Psalterium jucundum cum cithara, » sed in sensu nulla diversitas est. Illud, jucundum, videtur opponi sono gravi et rudi tympanorum; psalterium enim et cithara jucunde et dulciter sonant, tympanum aspere et incondite.

3. BUCCINATE IN NEOMENIA TÜRÆ, IN INSIGNI DIE SOLEMNITATIS VESTRÆ.

Explicat, que tempore sit præcipue jubilandum, et ait : « Buccinate in neomenia tuba, » id est, initio mensis, quod graece dicitur neomenia quasi nova luna, quia in novilunio Hebræi incipiunt

menses, et festa celebrabant. « In insigni die solemnitate vestra, » id est, « buccinate in neomenia, » quae est insignis dies solemnitate vestra. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomeniis, an de neomenia septembris: nam omnes neomeniae, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festae apud Hebraeos, et in illis clangebatur tubis, ut habetur in lib. Num. cap. x; tamen neomenia septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum Tubarum, ut habetur Levit. XXIII, Num. XXIX. Qui voluit Prophetam loqui de sola neomenia septembris, nitantur potissimum sequentibus verbis: « In insigni die solemnitate vestra. » Ubi videtur restringi nomen neomeniae ad unam neomeniam insignem et solemnem, in qua potissimum erat usus tubarum, quae sine dubio erat neomenia septembris, quae dicitur Num. XXIX: « Dies clangoris et tubarum; » et Levit. XXIII, dicitur « sabbatum memoriale, clangentibus tubis celebrandum, et vocandum sanctum, » atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui autem existimant Prophetam loqui de neomenia cuiusque mensis, dicunt verba sequentia: « In insigni die solemnitate vestra, » non intelligi de neomenia, sed de aliis festis, ut Pascha, Pentecoste, Tabernaculorum, et alius, ut sensus sit: « Buccinate in neomenia, » et buccinate etiam tuba in omni alia « insigni die solemnitate vestra. » Res est parvi momenti; tamen prior sententia mihi probabilior videtur, quoniam ut plurimum in Psalmis, quod passim observat S. Augustinus: posterior pars versiculi repetit, aut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, in *insigni*, hebraice *בכנסה*, quod proprie significat, *in operimento*, sive *tegmente*, vel, ut alii dicunt, *in tempore constituto*, sive *solemni*, et ad verbum sic verti posset haec sententia: *Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemnitate ad diem festum*: quod idem est cum eo, quod vertunt Septuaginta, quantum ad sensum attinet; idem enim est, *in insigni die festivitatis*, et *in tempore solemnitate ad diem festum*, nisi quod in hebraeo est prima persona pronominis, in graeco et latino est secunda. Nam in hebraeo est, *הנני*, *solemnitate vestra*; in graeco, *vestra*. Sed utrumque est verum, et fortasse Septuaginta legerunt in secunda persona, etiam in hebraeo: advertimus enim non raro aliter legisse hebraicum textum Septuaginta Interpretes, quam nunc aabeatur in nostris libris.

4. QUIA PRAECEPTUM IN ISRAEL EST, ET JUDICIUM DEO JACOB.

5. TESTIMONIUM IN JOSEPH POSUIT ILLUD, CUM EXIRET DE TERRA AEGYPTI: LINGUAM, QUAM NON NOVERAT, AUDIUIT.

Reddit rationem cur oporteat cum exultatione cantare, et instrumenta musica pulsare in die festo: quia videlicet hoc Deus ipse mandavit quando

eduxit populum de captivitate Pharaonis. Vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tributum laudis et memoriae beneficiorum suorum. « Quia, inquit, praecipuum in Israel est, » id est, psallere, et tympana cum aliis instrumentis pulsare oportet in signum laetitiae et gratiarum actionis, quia hoc praecipit Deus populo suo Israel; et hoc praecipuum habetur, et conservatur in Israel, id est, in populo Dei, qui a parente dicitur Israel. « Et judicium Deo Jacob; » idem repetit aliis verbis: idem enim est praecipuum; et judicium hoc loco, ut etiam in Psalm. XVIII et CXXVIII, et alibi. Idem quoque est Israel et Jacob, ait igitur: « Et judicium Deo Jacob, » id est, et hoc ipsum est decretum, quod servandum est a populo Jacob erga Deum suum. « Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti, » id ipsum secundo repetit cum additione temporis; idem enim intelligitur per Israel, per Jacob et per Joseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filiis Jacob et Joseph, ut supra diximus in Psalm. LXXVI et Psalm. LXXIX. Idem quoque est praecipuum, judicium et testimonium, ut dictum est in Psalm. XVIII et CXXVIII. « Posuit, inquit, testimonium in Joseph, » id est, constituit hoc praecipuum in populo suo, qui Joseph dicitur est a Patriarcha Joseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, et pater protectione et providentia in Aegypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc praecipuum Deus in populo suo, quod eduxit eum de Aegypto, siquidem omnia praeccepta, et hoc unum cum caeteris data sunt a Deo per Moesem in deserto, paulo post egressionem de Aegypto, ut notum est ex lib. Levit. et Num. « Linguam, quam non noverat, audivit. » Haec pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Theodori, Euthymii et aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina: non enim audierat unquam antea populus vocem Dei loquentis; et spiritualiter intelligitur vox Evangelii, quam incipiunt audire et credere, qui exeunt de Aegypto, et serio convertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem quam non audierat, intelligitur lingua Aegyptiaca, ut sensus sit: « Linguam, quam non noverat, audivit, » id est, populus Dei in Aegypto, unde per gratiam Dei eductus fuit, « linguam, quam non noverat, audivit, » ac per hoc cum barbaris ignota lingua conversatus est. In hebraeo habetur in prima persona, « linguam, quam non noverat, audivi. » Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tertia persona, et sic fuisse in antiquis codicibus.

6. DIVERTIT AB ONERIBUS DORSUM EJUS, MANUS EJUS IN COPHINO SERVIERUNT.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebraeos in exitu eorum de Aegypto. Siquidem Aegyptii Hebraeos cogebant serviliter laborare in operibus

duris laterum faciendorum et coquendorum, ut perspicuum est ex lib. Exod. cap. 1, II et VIII. Ait igitur: « Divertit ab oneribus dorsum ejus, » id est, Deus divertit ab oneribus dorsum populi sui, liberans eum ab oneribus duris huius et laterum, quibus opprimebatur ab Aegyptiis. « Manus ejus in cophino servierunt, » id est, divertit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo tempore in standis cophinis plenis luto, vel lateribus servierunt. In hebraeo habetur in prima persona, *divertit* ab onere dorsum ejus: et quamvis sensus idem sit, sive loquatur Propheta, sive Deum loquentem introducat: tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tertia persona: nulla enim est ratio, cur vertere voluerint aliter quam in textu invenerint. Illud autem *in cophino servierunt*, in hebraeo est, *a cophino recesserunt*. Sed manifesta est ratio diversitatis ob unitus litterae similitudinem: nam Septuaginta legerunt תכבודה, quod est *servierunt*; et nunc legitur תכבודה, quod est *recesserunt*: sunt enim litterae simillimae.

7. IN TRIBULATIONE INVOCASTI ME, ET LIBERAVI TE; EXAUDIVI TE IN ABSCONDITO TEMPESTATIS: PROBAVI TE APUD AQUAM CONTRADICTIONIS.

Ab hoc versiculo usque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, et ingratitude populi in Deum. « In tribulatione invocasti me, et liberavi te, » id est, dum in Aegypto tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, et liberavi te, educens de terra illa, et liberans de durissima servitute. « Exaudivi te in abscondito tempestatis, » id est, exaudivi te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates et plagas, quibus percussit Aegyptum: tunc enim abscondi te, et propterea, ne plaga illa tibi noceret. Vel, ut alii volunt, « exaudivi te, » cum transisses per mare Rubrum, et Pharaeo cum curribus suis et equibus te sequeretur, ego latens in columna nubis et ignis excitavi tempestatem in mari, et subverti rotas currum Pharaonis, et universum exercitum interfeci. Itaque illud, « in abscondito, » potest referri tum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, et invisibiliter pugnantem cum Pharaone et exercitu ejus. « Probavi te apud aquam contradictionis, » id est, post haec tam magna beneficia tentavi te per aquam penuriam, et exploravi fidem et patientiam tuam: sed inventi te impatientem et infidelem. Scribitur haec historia Exod. XVII et Num. XX, ubi Deus permisit ad modicum tempus, ut populus aquae penuria laboraret, et populo murmurante, et verso in seditionem, Deus ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam popu-

lus contradicere cepit Mosi, atque ejus imperium detrectare.

8. AUDI, POPULUS MEUS, ET CONTESTABOR TE; V ISRAEL, SI AUDIERIS ME, NON ERIT IN TE DEUS REGENS, NEQUE ADORABIS DEUM ALIENUM.

9. EGO ENIM SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA AEGYPTI: DILATA OS TUUM, ET IMPLEBO ILLUD.

Refert Propheta in persona D'i, quam aequas condiciones Deus populo suo proposuerit, et quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare voluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. « Audi, » inquit, tu gens hebraea, quae es « populus meus, » et palam admonebo te, sive testatum faciam tibi quid a te requiram, et quid tibi redditurus sim. « Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, » id est, si me audire, et mihi obedire volueris, hoc a te requiro, hoc in primis tibi mando, « ut non sis apud te Deus recens, » id est, Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in canticis Mosi, Deuteron. XXXII. Vere tamen scribit S. Augustinus omnes deos falsos esse deos recentes, quia non sunt aeterni nec sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humane vanitatis formati. « Neque adorabis Deum alienum: » est declaratio, vel repetitio ejusdem rei: dicuntur enim dii aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchae Hebraeorum. « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. » Optima ratio, cur non debeat gens Judaica colere deos alienos, quoniam, inquit: « Ego sum Dominus Deus tuus, qui redemi te de captivitate, » ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitutum meam. Quae ratio multo etiam magis convincit christianos, non debere colere deos alienos: quia Deus verus atque eternus, non solum nos cum caeteris creavit, sed per Christum filium suum liberavit de captivitate diaboli, et transtulit in regnum filii dilectionis suae. « Dilata os tuum, et implebo illud. » Haec est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quae sumpta est a metaphora cibi. « Dilata, » inquit, quantum potes, « os, » et fauces desiderii tui, quia replebo cibo suavissimo famem tuam. Hanc provisionem enim solus Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis datur, non satiat, neque explorare potest appetitum cordis humani. Sola Dei visio, atque fruitio, quae bonum est infinitum, et omnia omnino bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hanc versiculum ad orationem, ut sensus sit: « Aperi os tuum, » et pete quod vis, et implebo petitionem tuam. Sed veteres, SS. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius referunt ad cibum, ut exposuimus, et vere *dilatate os, et implebo os*, ad comestionem potius pertinent, quam ad locutionem. Sensus autem idem est.

10. ET NON AUDIVIT POPULUS MEUS VOCEM MEAM, ET ISRAEL NON INTENDIT MIHI.

Queritur tunc Deus de ingratitude populi sui, quod tam æquis conditionibus non acquieverit. Et mirum est valde, quod cum in terris servili ambient gratiam Domini sui, et pro magno beneficio reputent, si cum eis Dominus loqui, vel eos respicere dignetur; Israel tamen, id est, pulvis et cinis, Deum decorum tradere, et in eum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Evangelio Luc. xvi. Dominus: « Prudentiores esse filios hujus sæculi filiis lucis in generatione sua. » Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, non intendit mihi, habet, non voluit me, id est, rejecte me, contempit me, in me respicere non est dignatus.

11. ET DIMISI EOS SECUNDUM DESIDERIA CORDIS EORUM, IBUNT IN ADINVENTIONIBUS SUIS.

Horrendum, sed justissimum flagelli m. minatur Deus contemptoribus suis, ut videlicet fiat eis peccatum poena peccati, id est, sinantur in peccato semper graviora prolabi, donec ad profundum inalarum deveniant, hoc est, quod dicit Apostolus ad Rom. i: « Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum; » et paulo post: « Tradidit illos in passionem ignominie; » et iterum: « Tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant que non conveniunt. » Hæc est illa cõduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. vii: « Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille desperavit. » Et dimisi, » inquit, eos secundum desideria cordis eorum, » id est, permisi ut ambularent et operarentur juxta concupiscentias suas; non dedi eis, ut filiis, disciplinam; sed ut alienos dimisi ut præcipitarentur et colliderentur. « Ibunt in adinventionibus suis. » id est, sequentur non semitas patrum suorum, non vias rectas legis mee, sed cogitationes cordis sui in cultu deorum, quos humana curiositas adinvenit; et in omni genere turpitudinis vitiorum quibus corrumpti solet humana natura, cum Dei lumine non dirigitur, et Dei dextera non tenetur, et Dei efficaci gratia non juvatur.

12. SI POPULUS MEUS AUDISSET ME, ISRAEL SI IN VIIS MEIS AMBULASSET.

13. PRO NIHILO FORSITAN INIMICOS EORUM HUMILIASSEM: ET SUPER TRIBULANTES EOS MISISSEM MANUM MEAM.

Iterum redit ad promissiones per modum optantis, ut ostendatur innata Deo nostro misericordie affluentia. Vere enim Deus noster « Pater misericordiarum est, et Deus totius consolationis, » ut ait Apostolus II Cor. i. Nam ubi legimus: « Si populus meus audisset me, » in hebræo est, *ya hi*, quæ est particula optantis: « utinam populus meus audisset me! » Sed quia in Deum proprie non

cadit talis affectio, et est ea metaphorica locutio, Septuaginta Interpretes verterunt: « Si populus meus audisset me, et in viis meis, » id est, in legibus meis, « ambulasset. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, » id est, facillime et celerime omnes hostes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliassem et deiecissem, ut caput atollere non valeret. « Et super tribulantes eos misissem manum meam, » id est, quæ super persecutores populi mei misissem manum potentie mee, atque eos contrivissem. Illud, pro nihilo, in hebræo est, *ya hi*, quasi modicum, vel, ut S. Hieronymus vertit, quasi nihilum. Et sensus est, Deo non esse difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omnium humana potentia quasi nihil est coram Deo, ac per hoc potest facillime et velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaque illud, pro nihilo, exponendum est, ac si nihil essent omnes inimici; ita eos humiliassem. Illud, forsitan, non habetur in hebræo, sed additum est a Septuaginta declarationis gratia, ut intelligeremus Deum non necessario, sed libere agere, et posse pro arbitrio, si velit, non agere.

14. INIMICI DOMINI MENTITI SUNT EI, ET ERIT TEMPUS EORUM IN SÆCULA.

Hic jam loquitur Propheta, et confirmat quod Deus dixerat: « Et non audivit populus meus vocem meam; » proinde per inimicos intelligit Judæos, qui ex filiis inimici facti sunt, ac tunc presertim cum Christum negaverunt coram Pilato, regem suum esse, de qua re Daniel cap. ix, diserte ait: « Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii. Recentiores nonnulli cum Rabbiniis exponunt de inimicis Judæorum: sed nos malum Patres nostros, quam Rabbiniis sequi. Ait igitur: « Inimici Domini, » id est, Judæi rebelles et increduli, « mentiti sunt ei, » quia promiserunt, ad radices montis Sinai, se facturos omnia que Dominus imperasset, Exod. xxiv: « Omnia verba, inquit, que locutus est Dominus, faciemus, » et tamen nihil eorum opere compleverunt. Ex hebræo posset etiam verti, negaverunt ei, vel eum; sed rectissime etiam vertitur, mentiti sunt ei. « Et erit tempus eorum in sæculum, » id est, et erit tempus deflectionis et rebellionis eorum in sæcula, quia vix in fine mundi reliquæ Judæorum convertentur; vel, juxta S. Augustinum, erit tempus supplicii eorum in sæcula, quia ignis gehennæ non exstinguetur. Theodoretus et Euthymius notant apud Syros per tempus interdum significari supplicium, sive calamitatem: quod S. Augustini expositionem confirmat.

15. ET CIBAVIT EOS EX ADIPE FRUMENTI, ET DE PETRA MELLE SATURAVIT EOS.

Hic notatur maxima Judæorum ingratiitudo, qui mentiti sunt Domino, cum tantis eos benefi-

ciis affectisset. Possunt autem hæc verba referri ad manna, quod pluebat Judæis in deserto, et aquam, que in eodem deserto scaturivit de petra; nam cibus ille recte dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, ut dicitur in Psalm. lxxvii; et habebat omnem saporem, ut dicitur Sap. xvi. Mel de petra non absurde dicitur aqua illa, quam de petra Moses eduxit, quia, ut Theodoretus dicit, silicibus Hebræis instar mellis videbatur. Potest tamen etiam referri totus hic versiculus ad uberitatem tritici, vini et olei, que erat in terra promissionis, quamvis magna ex parte montuosa et saxosa esset. Sic enim scribit Moses, Deuter. xxxiii: « Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, et sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. » Ubi per fructus agrorum intelligitur præcipue frumentum,

PSALMUS LXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — Psalmus Asaph.

1. Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diducit.
2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?
3. Judicate egeno et pupillo: humilem et inopem pauperem justificite.
4. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.
5. Nescierunt, neque intellexerunt; in tenebris ambulat: movebuntur omnia fundamenta terre.
6. Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes.
7. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.
8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Argumentum. — Invehit Psalmus in Judæos, seu principes Israelitarum injustos, ut Ps. lxxvi. Alii principes eorum populorum, quorum dominatione oppressi fuerunt Israeliti tempore exilii Babilonici, perstringi putant, existimantes de Principibus Israelitarum quoniam cogit ostendat vers. 1, 5, 7, 8; qui tamen revera non ostendunt. Hengstenberg enim sub Davide editi potuisse putat; sed melius illud ad tempora sive Hiskie, sive Josaphati regis referat, qui reges cultum et judicia restituerunt.

1. Carmen Asaphi.

Deus se sistit in cœtu Dei,
in medio deorum jus dicit.

2. « Quosque judicabitis prave,
et vultum improborum accipietis? »

de quo paulo infra dicit: « Et hircos cum mella tritici. » Per mel de petra intelligitur mel ipsum, quod apes in cavernis petrarum producebant, nec non fucus, uvæ, et reliqua dulcicia que in montibus illis petrosis gignebantur. Sed adeps frumenti, et mel de petra nullo pretiosiora sunt apud christianos, quibus adest sub specie panis corpus Iedemptoris, et mel sapientie cælestis de petra, que idem Christus est; et tamen non pauci post abrenuntiationem diaboli, et pompis, et operibus ejus factam in baptismo, mentiuntur Deo revertentes ad ea, quibus renuntiaverant; et post gustatum panem de cœlo, et mel de petra, revertuntur, ut canes immundi, ad vomitum suum. Qui timere debent eternitatem futuri supplicii, ignis, qui non exstinguitur, et vermis, qui non moritur.

V. s. h. — Canticum [h. Psalmus] Asaphi.

- Deus stetit in cœtu Dei: in medio deos judicat.
Usquequo judicatis iniquitatem, et facies impiorum suscipitis? SEMPER
Judicate pauperi et pupillo, egeno et inopi juste facite.
Salvate inopem et pauperem: de manu impiorum liberate.
Non cognoscunt, nec intelligunt, in tenebris ambulat: movebuntur omnia fundamenta terre.
Ego dixi, Dii estis vos, et filii excelsi omnes vos.
Ergo quasi Adam moriemini, et quasi unus de principibus cadetis.
Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnes gentes.